

แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม Strategic plan for sustainable Buddhist tourism development in Nakhon Pathom Province

วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์^{1,*} และพยอม ธรรมบุตร¹
Wongrawit Nomnumsab^{1,*} and Payom Thammabut¹

¹สาขาการจัดการการท่องเที่ยว วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา วิทยาเขตกรุงเทพมหานคร
¹Tourism Management, College of Management, University of Phayao (Bangkok Campus)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้แทนภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน จำนวน 24 คน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยใช้แบบสัมภาษณ์การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม (SWOT analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวชาวไทย รวมจำนวน 400 คน ใช้วิธีสุ่มแบบตามความสะดวก (convenience sampling) การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพื้นฐาน ได้แก่ การหาค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ผลการวิจัยพบว่า

1. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม มีวิสัยทัศน์ คือ “จังหวัดนครปฐมจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของโลก เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มีมาตรฐานและคุณภาพระดับโลกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน” ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่ชุมชน และ 4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

2. ผลการประเมินแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก จึงยืนยันให้เห็นว่าแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีความเหมาะสมกับจังหวัดนครปฐม สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ และเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

Abstract

The research objectives were to create the development strategic plan for sustainable Buddhist tourism in Nakhon Pathom Province. The combination of qualitative and quantitative research was used as a method of the study. The sample groups in this research was 24 people who including government,

*Corresponding author; e-mail: wongrawit_npru@hotmail.com

private sector and local communities. The qualitative data were collected from the in-depth interviews, focus group discussion, internal and external environment group discussion (SWOT analysis). The data were analyzed on the content and checked by triangulation. The quantitative data were analyzed on the collected from the questionnaire inquiring on the stakeholders who were experts including government, private sector, local communities and local tourist using for 400 samples. Statistics used to analyze data were percentage, mean and standard deviation. The research findings were as follow:

1. The development strategic plan for sustainable Buddhist tourism in Nakhon Pathom Province was “Nakhon Pathom will be Buddhist tourism center in the world, for spiritual awareness of cultural and mind, for Buddhist tourism standard and quality world-class in environmental conservation, for local economic development and sustainable community development model. It was contained with 4 strategic issues; 1) The Buddhist tourism development strategic plan for spiritual awareness of cultural preserved, 2) The Buddhist tourism development strategic plan for environment preserved, 3) The Buddhist tourism development strategic plan for local economic development and income communities and 4) The Buddhist tourism development strategic plan for sustainable community development model.

2. An assessment result of the development strategic plan for sustainable Buddhist tourism in Nakhon Pathom Province has the highest potential. Therefore, the results of the Buddhist tourism development strategic plan were appropriate to Nakhon Pathom Province that can lead to an action processes and increase the Buddhist tourism potential.

Keywords: Buddhist tourism, sustainable tourism, tourism strategic plan, Buddhist tourism strategic plan

Article history: Received 2 May 2016, Accepted 31 August 2016

1. บทนำ

ประเทศไทยได้เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN economic community: AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ส่งผลให้ประเทศสมาชิกในอาเซียนจะต้องเปิดการค้าเสรี รวมทั้งมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมือ ได้อย่างเสรี ดังนั้นภาคการท่องเที่ยวและบริการจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันประเทศไทยเป็นประตูเชื่อมระหว่างด้านทิศตะวันตก (เมียนมา-อินเดีย และประเทศทางแถบยุโรป) สู่ด้านทิศตะวันออก (ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม และทะเลจีนใต้) และทิศเหนือ (เมียนมา-ลาว และจีน) สู่ทิศใต้ (มาเลเซีย-อินโดนีเซีย และออสเตรเลีย) จึงถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยว (tourism hub) ของภูมิภาคอาเซียน อีกทั้ง national social and economic development plan No. 11 [1] และ national tourism development plan [2] ให้ความสำคัญกับภาคบริการการท่องเที่ยว และกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ของชาติที่มุ่งเน้นกลยุทธ์ทางการตลาด และสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับความสนใจพิเศษของกลุ่มนักท่องเที่ยว หนึ่งในรูปแบบใหม่นั้นคือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา (buddhist tourism)

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเฉพาะด้านที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาพุทธศาสนา ขึ้นชมสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์ และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการเกจิอาจารย์ รวมถึงการปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละศาสนา [3] เมื่อศึกษาถึงประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนาไทย พบว่า พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการประกาศพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกบนแผ่นดินของไทย ตามพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 [4] และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ [5] ทรงนิพนธ์ถึงเมืองนครปฐมว่ามีพุทธเจดีย์สมัยทวารวดีมากกว่าแห่งอื่น เป็นพุทธเจดีย์เก่าที่สุดที่มีในประเทศไทย และส่วนใหญ่พบในบริเวณพระปฐมเจดีย์ วัดพระประโทนเจดีย์ วัดพระเมรุ วัดพระงาม วัดธรรมศาลา เนินพระ จึงเชื่อว่าจังหวัดนครปฐมเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี ด้วยเหตุผลหลายประการจึงทำให้จังหวัดนครปฐมมีศักยภาพที่สามารถจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา แต่เมื่อศึกษาพุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัดนครปฐมพบว่า ไม่ได้มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาทั้งที่สามารถจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้

ดังนั้นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาจำเป็นต้องคำนึงถึงมิติแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม [6] ซึ่งแผนยุทธศาสตร์จะเป็นเครื่องมือที่ชี้แนะให้เป็นแนวทางการดำเนินงานของทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยว เป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างแผนยุทธศาสตร์เริ่มตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลของแผน ที่สำคัญคือ ทุกภาคส่วนร่วมกันวิเคราะห์เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และแผนโครงการ [7] รวมทั้งจะตั้งนำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงศาสนา มาบูรณาการกับแผนพัฒนาของจังหวัดทุกระดับ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดนครปฐมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม

3. นิยามศัพท์

3.1 แผนยุทธศาสตร์ หมายถึง แผนที่เกี่ยวข้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่ต้องการบรรลุของจังหวัดนครปฐมในอนาคต โดยมีทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาวที่สามารถเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น

3.2 การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานหรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางศาสนาพุทธ เพื่อวัตถุประสงค์การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนาพุทธ ศึกษาหลักธรรมคำสอน การปฏิบัติธรรม การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การชมความงามของพุทธศิลป์ รวมถึงหาความสงบทางจิตใจในจังหวัดนครปฐม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) เพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม มีวิธีการวิจัย 2 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นพัฒนาแผนยุทธศาสตร์
- 2) ขั้นประเมินแผนยุทธศาสตร์

ขั้นตอนที่ 1 พัฒนาแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม

1.1 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้แทนภาครัฐ ภาคเอกชนผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ภาค

ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว จำนวน 24 คน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เป็นการจัดอภิปรายกลุ่มย่อย (focus group discussion) ประกอบด้วย

ผู้แทนภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา จำนวน 3 คน ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครปฐม เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีการวางแผนและจัดกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยว

ผู้แทนภาคเอกชน จำนวน 5 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหารของที่ระลึก ผู้ประกอบการร้านอาหาร ผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยว และผู้ประกอบการขนส่ง ซึ่งเป็นตัวแทนของธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรง

ผู้แทนภาคชุมชน จำนวน 16 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชนและประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดพระประโทณเจดีย์วรวิหาร วัดไร่ขิงพระอารามหลวง วัดบางพระ วัดปลักไม้ลาย วัดลำพญา วัดอรัญญิการาม (สามง่าม) และพุทธมณฑล ซึ่งสามารถให้ข้อมูลที่แท้จริงและเพียงพอตามประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเป็นเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม (SWOT analysis) ในประเด็นของจุดแข็ง (strengths) จุดอ่อน (weaknesses) โอกาส (opportunities) อุปสรรค (weaknesses) เพื่อสร้างแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม ซึ่งประเด็นคำถามเป็นชุดเดียวกันทั้งของผู้แทนภาครัฐ ผู้แทนภาคเอกชน และผู้แทนภาคชุมชน เนื่องจากต้องการข้อมูลที่ตรงกันตามประเด็นคำถาม เพื่อตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation)

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ SWOT analysis ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม และจับคู่ SWOT matrix ของการกำหนดทิศทางแผนยุทธศาสตร์ มาเป็นปัจจัยในการคิดและสร้างแผนยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีกระบวนการดังนี้ 1) กำหนดวิสัยทัศน์ 2) กำหนดยุทธศาสตร์ 3) กำหนดกลยุทธ์ และ 4) กำหนดโครงการของแผนงาน

ขั้นตอนที่ 2 ประเมินแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม

2.1 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณคือ กลุ่มภาคีรัฐ กลุ่มภาคเอกชน กลุ่มภาคประชาชน และนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดในจังหวัดนครปฐม การเลือกกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 กลุ่ม ใช้วิธีสุ่มแบบตามความสะดวก (convenience sampling) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่สามารถเป็นตัวแทนแต่ละภาคส่วน ภาคส่วนละ 100 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน ตามการเทียบตาราง Taro Yamane

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยคือ แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคีรัฐ ภาคเอกชน ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยใช้มาตราวัดแบบ Likert 5 ระดับ (กล่าวคือ วิธีการประเมินผ่านแบบสอบถามที่ใช้มาตราวัดแบบ Likert 5 ระดับ 5 หมายถึงพึงพอใจมากที่สุด และ 1 หมายถึง พึงพอใจน้อยที่สุด) ซึ่งประเด็นคำถามเป็นชุดเดียวกัน เพื่อต้องการผลการประเมินต่อวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์แผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของจังหวัดนครปฐม

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพื้นฐาน ได้แก่ การหาค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เพื่อบรรยายข้อมูลระดับความคิดเห็นที่มีต่อแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม สรุปผลได้ดังนี้

5.1 ผลการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐมพบว่า สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐมมีดังนี้

จุดแข็งด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในสถานการณ์ปัจจุบันพบว่า จังหวัดนครปฐมตั้งอยู่ลุ่มแม่น้ำท่าจีนทำให้เกิดชุมชนและวัดขนาดตลอดริมฝั่งแม่น้ำ วัดจำนวนมากมีประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยเฉพาะวัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร ที่มีนักประวัติศาสตร์หลายท่านสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์องค์แรกและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากพระมหากษัตริย์หลายยุค จนกระทั่งองค์เจดีย์ในปัจจุบันมีขนาดใหญ่ที่สุดและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั่วโลกสำหรับพุทธมณฑลที่สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของโลก มีการจัดประชุมพุทธศาสนาแห่งโลกเสมอตลอดจนมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน

จุดอ่อนด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในสถานการณ์ปัจจุบันพบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของจังหวัดนครปฐมไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากภาครัฐ โดยเห็นจากแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดที่ไม่ได้ให้ความสำคัญวัดและการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาไม่มีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เข้ามาร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ทำให้วัดต่าง ๆ ต้องดูแลรับผิดชอบกันเอง อีกทั้งวัดแต่ละแห่งไม่มีการจัดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาและการสร้างเส้นทางเชื่อมโยงต่อกัน

โอกาสในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาพบว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติตั้งอยู่ในจังหวัดนครปฐม มีนโยบายทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาโลกทั้งในรูปแบบของการศึกษาพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรม และการท่องเที่ยว และจังหวัดนครปฐมมีมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เป็นต้น ที่มีหลักสูตรเกี่ยวกับพุทธศาสนาและการท่องเที่ยว

อุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาพบว่า สภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนไปจากอดีตชุมชนมีวัดเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ แต่ปัจจุบันคนได้ห่างไกลวัด ทำให้คนไม่ได้สนใจพุทธศาสนา และส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องอาชญากรรมและยาเสพติดตามมา อีกทั้งขาดงบประมาณจากภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ไม่มีองค์กรที่เข้ามาสนับสนุนการเผยแพร่พุทธศาสนา และประเทศเพื่อนบ้านได้มีการพัฒนาและเปิดตัวการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบ

ผลจากการวิเคราะห์ SWOT analysis และการวิเคราะห์ SWOT matrix ของการกำหนดทิศทางแผนยุทธศาสตร์เพื่อใช้เป็นปัจจัยในการคิดและสร้างแผนยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีกระบวนการดังนี้

วิสัยทัศน์: จังหวัดนครปฐมจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของโลก เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มีมาตรฐานและคุณภาพระดับโลกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม

กลยุทธ์ที่ 1.1 การพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของโลก ประกอบด้วย 11 โครงการ

กลยุทธ์ที่ 1.2 การพัฒนาจิตใจ ปุสกจิตสำนึก ประกอบด้วย 9 โครงการ

กลยุทธ์ที่ 1.3 การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประกอบด้วย 8 โครงการ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กลยุทธ์ที่ 2.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (land use) ในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 9 โครงการ

กลยุทธ์ที่ 2.2 การจัดการทรัพยากรในวัด ประกอบด้วย 7 โครงการ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และกระจายรายได้สู่ชุมชน

กลยุทธ์ที่ 3.1 การจัดการด้านการตลาด ประกอบด้วย 10 โครงการ

กลยุทธ์ที่ 3.2 การพัฒนาสินค้าและกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 16 โครงการ

กลยุทธ์ที่ 3.3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 7 โครงการ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

กลยุทธ์ที่ 4.1 สร้างเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 6 โครงการ

กลยุทธ์ที่ 4.2 การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาสู่ชุมชน ประกอบด้วย 6 โครงการ

5.2 ผลการประเมินแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม โดยการบูรณาการผลของการวิเคราะห์ SWOT analysis และ SWOT matrix ในเชิงคุณภาพ นำมาสร้างเป็นประเด็นคำถามในแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องพบว่า กลุ่มตัวอย่างภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน ในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน แสดงความคิดเห็นต่อแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐมดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินภาพรวมต่อวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์แผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของจังหวัดนครปฐม

รายการคำถาม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความพึงพอใจ
ภาพรวมวิสัยทัศน์	4.00	0.935	มาก
1) จังหวัดนครปฐมจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของโลก เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ	4.10	0.893	มาก
2) จังหวัดนครปฐมจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่มีมาตรฐานและคุณภาพระดับโลก เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	4.00	0.934	มาก
3) จังหวัดนครปฐมจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน	3.96	0.936	มาก
4) จังหวัดนครปฐมจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และกระจายรายได้สู่ชุมชน	3.94	0.979	มาก
ภาพรวมยุทธศาสตร์	4.06	0.903	มาก
ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม	4.06	0.903	มาก
กลยุทธ์ที่ 1.1 การพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของโลก	3.99	0.854	มาก
กลยุทธ์ที่ 1.2 การพัฒนาจิตใจ ปุสกจิตสำนึก	4.00	0.866	มาก
กลยุทธ์ที่ 1.3 การอนุรักษ์วัฒนธรรม	4.05	0.806	มาก
ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	4.02	0.888	มาก
กลยุทธ์ที่ 2.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use) ในแหล่งท่องเที่ยว	3.96	0.811	มาก

ตารางที่ 1 (ต่อ) ผลการประเมินภาพรวมต่อวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์แผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของจังหวัดนครปฐม

รายการคำถาม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความพึงพอใจ
กลยุทธ์ที่ 2.2 การจัดการทรัพยากรในวัด	4.01	0.855	มาก
ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน	4.04	0.945	มาก
กลยุทธ์ที่ 3.1 การจัดการด้านการตลาด	3.87	0.853	มาก
กลยุทธ์ที่ 3.2 การพัฒนาสินค้าและกิจกรรมการท่องเที่ยว	3.85	0.874	มาก
กลยุทธ์ที่ 3.3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยว	4.00	0.881	มาก
ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และกระจายรายได้สู่ชุมชน	4.09	0.889	มาก
กลยุทธ์ที่ 4.1 สร้างเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดนครปฐม	4.03	0.891	มาก
กลยุทธ์ที่ 4.2 การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาสู่ชุมชน	3.87	0.916	มาก

6. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม สามารถนำมาอภิปรายผลดังนี้

6.1 ผลการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐมพบว่า จากข้อมูลในการวิเคราะห์ SWOT analysis ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของจังหวัดนครปฐม ร่วมกับการวิเคราะห์ SWOT analysis ใน strategy in Nakhon Pathom of 2015-2018 (สำนักงานจังหวัดนครปฐม พ.ศ.2558-2561) [8] ซึ่งมีผลการศึกษาค้นคว้าคือ วัดในจังหวัดนครปฐม มีประวัติศาสตร์ที่โดดเด่นระดับโลก เคยเป็นต้นกำเนิดของพุทธศาสนาสมัยทวารวดีและเป็นศูนย์กลางพุทธมณฑลของโลก จุดอ่อนคือ ไม่มีแผนยุทธศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และขาดความร่วมมือในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา โอกาสคือ พัฒนาให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในการปฏิบัติธรรม และพัฒนาจังหวัดนครปฐมเป็นศูนย์กลางเส้นทางท่องเที่ยวพุทธศาสนาของเอเชีย อุปสรรคคือ ปัญหาด้านงบประมาณและนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และประเทศเพื่อนบ้านเป็นคู่แข่งด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าทวิวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT ทำให้เห็นส่วนย่อยของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อให้ง่ายต่อการนำมาคิดสังเคราะห์ให้เป็นแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของจังหวัดนครปฐม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Naipinit *et al.* [9] ที่ใช้วิธีการวิเคราะห์ SWOT analysis

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาต่อไป ส่วนการวิเคราะห์ SWOT matrix ของการกำหนดทิศทางแผนยุทธศาสตร์นั้นเพื่อใช้เป็นปัจจัยในการคิดและสร้างแผนยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

6.2 การประเมินแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐมพบว่า วิสัยทัศน์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา คือ จังหวัดนครปฐมจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของโลก เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มีมาตรฐานและคุณภาพระดับโลกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการกำหนดวิสัยทัศน์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่กล่าวถึงการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจให้ยั่งยืน สำหรับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ดังนี้ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และกระจายรายได้สู่ชุมชน 4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง

พุทธศาสนา เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพราะแผนยุทธศาสตร์ในแต่ละระดับจำเป็นต้องยึดตามยุทธศาสตร์ของชาติ เพื่อให้เป็นทิศทางเดียวกันและส่งผลให้เป็นแนวทางการดำเนินงานที่สามารถบูรณาการจากหน่วยงานทางด้านการท่องเที่ยวซึ่งแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐมสัมพันธ์กับ national social and economic development plan no. 11 of 2012-2016 [1] ซึ่งกำหนดยุทธศาสตร์เป็น 5 ประเด็น ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การสร้างความปลอดภัยกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การประเมินแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม ช่วยยืนยันให้เห็นว่าแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวเป็นกระบวนการในการจัดทำแผนงานและโครงการที่เหมาะสมกับจังหวัดนครปฐม แต่ต้องมีการกำหนดมาตรการหรือแนวทางในการป้องกัน และบรรเทาผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม [10] จึงถือได้ว่าแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะเป็นต้นแบบให้กับจังหวัดใกล้เคียง เพื่อพัฒนาให้เป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา (buddhist tourism clusters) และสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืนต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

7.1 หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสำนักงานจังหวัดนครปฐม ควรนำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาไปบูรณาการร่วมกัน เพื่อเป็นทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยว

7.2 ผู้ประกอบการเอกชน นำข้อมูลผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และปรับกลยุทธ์ เพื่อวางแผนธุรกิจทางการบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

7.3 วัดและชุมชนมีความรู้และได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ศาสนาอย่างยั่งยืน และตรงตามความต้องการของวัดและชุมชนอย่างแท้จริง

7.4 กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยได้ทราบถึงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่น่าสนใจและน่าเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ประสบการณ์นันทนาการและการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพต่อไป

7.5 ควรมีองค์การการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาระดับชาติขึ้นเฉพาะ เพื่อเป็นหน่วยงานในการเผยแพร่พุทธศาสนา มีการประสานงานระหว่างไทยและต่างประเทศ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสินค้าและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่มีมาตรฐานและครบวงจร

7.6 ควรนำแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน นำไปดำเนินการในโครงการนำร่องในวัด และประเมินผลดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐมที่แท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- [1] Office of the National Economic and Social Development Board. **National social and economic development plan no. 11 of 2012-2016**. Bangkok: Prime Minister's Office; 2011.
- [2] Ministry of Tourism and Sports. **National tourism development plan 2011-2016**. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports; 2011.
- [3] Thanakrit Sangchoey. **Tourism and hospitality industry**. Phetchaburi: Silpakorn University Phetchaburi IT Campus; 2007.
- [4] Fine Arts Department. **Oud Pad Kao Lao Kham Lang**. Nakhon Pathom: Phetkasem; 2007.
- [5] Damrong Rajanubhab, Prince. **Legend of buddhist pagoda: tisavarakumarn damrong rajanubhab**. Bangkok: Ganesha; 1963.
- [6] Payom Thammabut. **Ecotourism**. Bangkok: Institute of Ecotourism Development Srinakharinwirot University; 2003.
- [7] Higgins JM, Vincze JW. **Strategic management: text and cases**. Fort Worth: Dryden Press; 1993.
- [8] Office of Nakhon Pathom. **Strategy in Nakhon Pathom of 2015-2018 [Internet]**. 2013 [cited 11 February 2016]. Available from: <http://www.nakhonpathom.go.th/content/vision>

- [9] Naipinit A, Thirachaya Maneenetr, Promsaka Na Sakolnakorn T, Kroeksakul P. The study potentiality approaches in religion tourism of “Roi Kaen Sarn Sin” cluster provinces. *Panyapiwat Journal*. 2013; **5**: 31-40.
- [10] Putta J, Poboorn C. Strategic environmental assessment (SEA) of Kanchanaburi special economic zone (SEZ) development strategy. *Journal of Thai Interdisciplinary Research*. 2015; **10** (2): 8-15.